

GRAIUL BANATEAN, IABALCEA SI IABALCENII...

joi, 24 octombrie 2019

Atestat încă din anul 1564, Iabalcea se numără printre cele șapte așezări din bazinul Carașovenesc, croat, fiind, totodată, și cea mai mică dintre acestea.

Deși Iabalcenii se declară în majoritate covârșitoare de etnie croată, Iabalcea este singura dintre acele localități croate unde graiul carașovenesc a fost înlocuit cu unul din graiurile românești, binecunoscut. Această anomalie a generat în timp diferite ipoteze referitoare la originea locuitorilor micucului sat de la poalele muncilor Semenic.

Am purces spre Iabalcea într-o dimineață blând și însoțit de august, curios să aflăm opinia locuitorilor despre acest lucru, însoțit de amicul meu, Nicolae Iliu, sau Nicușor, cum îl mai zic lumea. În prezent, Nicușor deține și el Parcului Național Semenic – Cheile Carașului și este foarte implicat în mai toate activitățile comunității sale din Iabalcea.

Am ales să ne începem drumetia în centrul Iabalcei, unde Nicușor mi-a povestit câteva despre istoria localității și despre oamenii de aici.

„Pe vremuri nu am avut biserică în sat. Oamenii, când se oficializau cununii sau botezuri, se urcau în curtea, cum era pe vremea aceea, și mergeau la Carașova la toate aceste evenimente, sau la slujba de duminică. Și tocmai fiindcă nu era biserică în sat, în podul colii era montat un clopot. Clopotul datează din 1913. Binecunoscut, când eram eu mic, la clopot erau niște guri în tavan pe unde atârna funia cu care se tragea clopotul respectiv. Mai târziu, prin anul 1970, s-a început ridicarea bisericii, cu ajutorul oamenilor din sat și prin implicarea fostului paroh Theodor Căciș din Carașova. În anul 1974 a fost finalizată, devenind cea mai nouă dintre bisericile din comună. Astăzi, slujbele sunt oficializate de către parohul Petru Rebegila, care vine în fiecare duminică, sau de sărbătorile religioase importante, de la Carașova, la noi, în Iabalcea.

Pare un pic ciudat, dar noi suntem singura comunitate croată care nu vorbește limba croată. O înțelegem, dar nu o vorbim între noi. Dacă o luăm din punct de vedere istoric, din cele șapte așezări carașovenești, Iabalcea a fost următoarea localitate atestată după Carașova. Încă de pe atunci se mergea la Carașova la biserică, fiindcă suntem catolici la fel ca ceilalți. Portul, tradițiile și sărbătorile noastre nu sunt altele decât cele carașovenești. Au existat dintotdeauna și sători cu locuitorii din celelalte sate și chiar în ziua de azi sunt multe femei venite de acolo care s-au mărițat în Iabalcea. Iar în ceea ce privește limba – continuă Nicușor în timp ce coborâm la pas pe aleea centrală care ne ducea înspre casa bunicii sale, situată la o aruncătură de băc de micucul, dar cochetul centrușesc - sunt mulți bătrâni în sat care vorbesc carașovenește, fiindcă așa s-a vorbit cândva aici. Problema este la noi, generațiile mai tinere, noi am încetat să mai vorbim limba.”

Pe „maica”, cum îi spune Nicușor bunicii, o surprindem odihnindu-se pe banca din fața casei. Maica Maria Baciuna are 76 de ani și pare bucurătoare care cu cine schimbă câteva vorbe în carașovenește.

„Moja mama je bila iz Nermića. Sam nau ila hrvatski od nje. Kad je moja mama došla u Jabalce, tad su iz Nermića najmalko deset defke i onda se jako po elo da se govori karševski. E ovde, povedal gospodin, su bili neki Vlasi koji su dolili u Karševu da siku drva pa, tako se veli, e smo se izmešali sa Karševnjimi. Zato su i Karševke stigle da govore vlaški.

Posi sam došla mlada u ovej dom, a moja svekrva je bila iz Vodnika, pa su ona i moj svekr govorili ovako u domu. I mojem mužam sam govorila. Ali oni su umrli i više nemam skem da govorim. Imam i zeta iz Karaševa, ali on ne govori ovako. Moji unuci sve razumu i znaju i da govore, ali nemaju skem da turvine.

Naša vera i obi aji svi su hrvatski. Obi aji sve se drže kako je bilo napret: i Velik Dan, i kirvaj, i Sveta Marija, sve po katoli kom, hrvatskom redu. Kad me niki pita što sam, ja ne možem da kažem e sam Rumunjka. Ja sam u Rumunjskoj izrasla, ovde je moje sve, ali ja sam Hrvatica.“

Ne desp rcim de maica Maria Baciuna _i plec m hai-hui pe ulicele pietruite ale labalcei. Gândurile îmi r m seser , înc , ancorat la discucia ce tocmai se consumase. Nu prea te mai a_tepci s g se_ti aici vorbitori de grai cara_ovenesc, sau, îci spui c dac îi vei g si, cu siguran te va amuza stâlceala rezultat din amestecul cu graiul lor b n cean. Îns ...nu a fost a_a. Maica Maria vorbea la fel de bine ca oricare dintre noi, cei care am mo_tenit limba croat de la p rinci _i bunici. Fiindc _i ea, la rându-i a mo_tenit-o de la p rinci, la fel ca majoritatea iabalcenilor.

Ajunesem în dreptul unui mic magazin alimentar, prilej de a ne feri un pic de c ldura din ce în ce mai ap s toare a soarelui de amiaz _i a ne r cori cu o ap rece de la frigider. Aici îl întâlnim pe Florin Perescu, proprietarul magazina_ului. Vorbe_te croata literar a_a cum se vorbe_te prin Zagorje, zona dinprejurul Zagrebului.

„Živio sam u Hrvatskoj 13 godina. Bilo mi je 14 godina kada sam otišao tamo raditi. Tada su bile puno bolje pla e nego u Rumunjskoj, bilo je dobro... Prije što da krenem znao sam samo osnovne stvari na hrvatskom, kao dobar dan i sli no. Tamo sam nau io govoriti hrvatski. Radio sam na gra evini i poslije sam se vratio 2008. godine i otvorio ovdje, u Rumunjskoj, privatni obrt. Imam dva sina i njih u im pomalo hrvatski, ali teško je da to usvoje jer ovdje, me u nama, pri amo ve inom rumunjski. Jedan od njih je sada u Karaševu u školi pa se nadam da e tamo nešto više nau iti hrvatski jezik. Onda u ja malo s njim doma vježbati... Nadam se da se hrvatski jezik ne izgubi dok ovdje postoji hrvatska manjina!

La cap tul satului, pe drumul ce duce la renumita pe_ter Comarnic, locuie_te Petru Filca. La el mergea lumea din întreaga zon s _i repare ma_inile. Mecanica n-a fost niciodat pentru el o meserie, ci pur pasiune. O dovede_te _i coleccia inedit de autocamioane, vrednic de muzeu, pe care o posed . Autocamioanele le-a readus la viac prin eforturi _i resurse proprii, dintr-o stare foarte avansat de uzur .

„Pasiunea pentru autocamioane am mo_tenit-o de la tat l meu, care a ie_it la pensie dup 50 de ani de _oferie. De la el am înv cat multe, de acolo vine _i dragostea pentru mecanic . Am ni_te exemplare produse cândva la Uzinele „Steagul Ro_u” din Bra_ov. Cele mai vechi sunt pe benzin : un SR 132 (Carpaci) din anul 1962 _i un SR 114 (Bucegi), din anul 1964, ambele fiind variante militare cu tracciune integral . Am mai restaurat integral dou autocamioane pe motorin _i mai am unul în lucru. N-am cerut niciun sprijin nim nui, nici pentru restaurare, nici pentru amenajarea unui eventual muzeu, totul a fost f cut pe cont propriu”

De_î poart un nume comun croacilor cara_oveni, Petru Filca nu se consider croat. Limba română , graiul b n cean specific folosit în comunicarea de zi cu zi în labalcea este, pentru el, argumentul suprem pentru susținerea teoriei c iabalcenii nu au origini comune cu locuitorii celorlate _ase sate.

Român de etnie se consider _î Ursul Petru, un alt me_ter împ timit din labalcea. Locuie_te la doar câteva case distanc de Petru Filca _î este dogar. Printre ultimii din zona Banatului de Munte. Ne-a primit cu bucurie, dornic s ne împ rt_easc cîte ceva din experiențele sale din trecut.

„Este o pasiune de-a mea din tinerece. Nu m-a înv cat nimeni cum se practic dog ria, singur m-am perfecționat pe pacurs. Clienci am avut din toate zonele, inclusiv din Cara_ova, fiindc în tinerecile mele zona era renumit pentru r chie, era prielnic pentru a_a ceva. Prunii d deau mult rod pe atunci, nu ca acum – o dat la doi, trei ani. Ast zi fac mai mult butoaie artizanale. Îmi ia cam o lun pentru fiecare s le termin pentru c sunt multe operacii de f cut _i cele mai multe le fac cu mâna, fiindc nu prea am cine _tie ce scule mo-derne ca s le g t mai repede. Tinerii din ziua de azi consider c meseria mea este dep _it , c nu mai merit s se ocupe cu a_a ceva. Mai degrab pleac dincolo”

Dac în casa dogarului Ursul, dup cum ne-a m rturisit, nu s-a vorbit niciodat altfel dec t b n cene_te, cu toate c are neamuri la Cara_ova cu care se viziteaz mai ales de s rb tori, altfel st tea treaba la uica Gheorghe Toma, deda C tan , cum îl cunosc mai toci din zon la al c rui s la_ am poposit spre finalul c l toriei noastre.

„Kad je bil moj deda živ, je kosil ovde. Je bil gladan, e su imali mlogo decu i ne bilo jelo. Dva dana je bil kosil ovudi i je jel samo luk, mandru i malko rasol od siranja. Niti slanina ne bila. Tamo po doli je bila jena tufa velika, a on, friško da ode da ju ukosi e se nadal, kleti, e la da mu zakolje majka jeno pile, da je. Taka vremena su bila. A sad su svakojaka jela, sve imamo, fala Bogu, ali nelaju više da kose.

Karaševski znam e moja mama je bila iz Karaševa. Samo nena i majka su mi bili iz Jabal a. Kod nas u domu se govorilo i karaševski i vlaški, e i moja žena je bila iz Karaševa. Po napred lu e su govorili više karaševski ali otkad su pošli u Ri icu da rade su pri eli da govore vlaški po više.”

Mi-am dat seama, stând de vorb cu oamenii minunaci de aici, c , cel mai probabil, misterul limbii din labalcea va r mâne nedeslu_it mult timp de acum încolo.

Pe de alt parte, pe parcursul acestor întâlniri mi s-a conturat o certitudine: toate aceste familii din labalcea au avut leg turi, mai mult sau mai pucin puternice, cu croacii care populeaz a_a numitul bazin cara_ovenesc, iar faptul c majoritatea populacii se declar de etnie croat nu ar trebui s surprind pe nimeni.

Daniel Lucacela